

**'Het alcoholgebruik door adolescenten en de boodschappen
die zij hierover ontvangen'**

Isabelle Dielwart & Eva Onstenk

'Het alcoholgebruik door adolescenten en de boodschappen die zij hierover ontvangen'

Isabelle Dielwart & Eva Onstenk

Pre-masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Universiteit Utrecht

Datum: 19 juni 2015

Begeleider: Dr. C. Baerveldt

Isabelle Dielwart: 5579090

Eva Onstenk: 5623146

Aantal woorden: 6519

Abstract

De Nederlandse adolescent drinkt relatief veel en vaak alcohol. De overheid probeert dit alcoholgebruik door adolescenten te verminderen door de wettelijke minimumleeftijd voor alcoholconsumptie te verhogen van 16 naar 18 jaar. Het doel van deze kwantitatieve studie is te onderzoeken wat de perceptie is van adolescenten over de boodschappen die zij over alcoholgebruik onder de 18 jaar ontvangen uit hun netwerk (kroeg, supermarkt, wetgeving, school, media, ouders en vrienden). Data werd verkregen uit een gesloten survey ingevuld door middelbare scholieren en mbo studenten van 15 tot en met 21 jaar ($n = 150$).

Deze studie toont aan dat adolescenten onder de 18 jaar ondanks de wetgeving toch alcohol drinken. Tevens werd aangetoond dat alcoholgebruik toeneemt met de leeftijd en doorgaans hoger is onder laagopgeleide adolescenten. Ook attitude blijkt samen te hangen met alcoholgebruik, maar het is onduidelijk of alcoholgebruik veroorzaakt wordt door een positieve attitude of dat de attitude aangepast wordt aan het gedrag.

Uit dit onderzoek blijkt dat adolescenten een inconsistente boodschap ontvangen over alcoholgebruik onder de 18 jaar en dat deze inconsistentie samenhangt met meer alcoholgebruik. Opvallend is ook dat niet de wetgeving, maar de boodschappen van respectievelijk ouders, vrienden en school de grootste invloed hebben op het alcoholgebruik van adolescenten. Om alcoholgebruik door adolescenten terug te dringen is het benadrukken van het verbod dus niet alleen een taak voor de overheid, maar vooral een opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders.

Inleiding

Adolescenten in Nederland behoren tot de meest alcohol gebruikende jeugd in Europa (Boelema, Ter Bogt, Van den Eijnden, & Verdurmen, 2009; Hingson, Assailly, & Williams, 2010). Zij beginnen relatief vroeg met drinken, ook drinken zij veel en vaak (Van de Laar, Monshouwer, & Van den Brink, 2010). 90 procent van de Nederlandse adolescenten heeft voor hun 16^e levensjaar weleens alcohol gedronken (Nibud, 2009), 16 procent dronk zelfs voor het 12^e levensjaar het eerste alcoholische drankje (Trimbos Instituut, 2010).

Volgens Boelema et al. (2009) zijn de gevolgen van alcoholgebruik door adolescenten zowel op de korte als op de lange termijn schadelijk. Op de korte termijn leidt alcoholgebruik tot een toename in agressief gedrag en ongelukken (Donovan, 2004). Op de lange termijn leidt frequent alcoholgebruik in de adolescentiefase tot fysieke schade aan het brein (Jacobus & Tapert, 2013). Alcoholgebruik remt namelijk de groei van het puberbrein en heeft hierdoor een negatieve invloed op het leren en herinneren (Tapert, Caldwell, & Burke, 2004). Ook is de initiatie van frequent alcoholgebruik in de adolescentiefase een voorspeller van alcoholafhankelijkheid op latere leeftijd (McCambridge, McAlaney, & Rowe, 2011).

Ondanks de schadelijke gevolgen van alcoholgebruik in de adolescentiefase, drinken adolescenten toch (Trimbos Instituut, 2010). Als reactie hierop heeft de overheid beleid ontworpen dat vanaf 2014 de verkoop van alcohol aan adolescenten onder de 18 jaar verbiedt. Met de NIX18-campagne promoot het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de sociale norm 'niet drinken tot je 18^e'. Staatssecretaris Van Rijn zegt in het tv-programma Pauw & Witteman dat het doel van deze restrictie om alcoholgebruik en de schadelijke gevolgen hiervan te reduceren en om adolescenten te laten nadenken over hun eigen alcoholgebruik.

Al sinds de invoer van de wetwijziging bestaat echter twijfel over de effectiviteit hiervan. De adolescenten die in hetzelfde tv-programma aan het woord komen zijn sceptisch. Zij geven aan ondanks het verbod toch alcohol te blijven drinken, omdat dit onderdeel van de jeugdcultuur is. Ook Femke Halsema, journalist en oud politicus, heeft kritiek op de wetwijziging: "*Je bedwingt de jeugdcultuur niet met verbieden*", stelt zij. Een verbod op genotmiddelen maakt de verleiding om hiermee te experimenteren voor adolescenten alleen maar groter. Adolescenten moeten leren op een verantwoordelijke manier met alcohol om te gaan en volgens Halsema ligt hierin niet alleen een taak voor de overheid, maar vooral een taak voor ouders.

De kritiek op de wetwijziging is aanleiding voor wetenschappelijk onderzoek, er bestaan namelijk twijfels over de werkzaamheid van de wet. Ook wetenschappelijke theorieën over de effectiviteit van de verhoging van de minimumleeftijd spreken elkaar tegen. Want, zoals Halsema correct veronderstelt, er zijn meer omgevingsinvloeden

dan alleen het wettelijk kader die bijdragen aan de keuze van adolescenten om wel of niet te drinken. De overheid kan slechts restricties leggen op de beschikbaarheid van alcohol, maar zet dit adolescenten ook aan tot nadenken over hun eigen alcoholgebruik, zoals staatssecretaris Van Rijn beoogt? Zullen adolescenten daadwerkelijk minder drinken als dit verboden is, of is de wetgeving voor hen ondergeschikt aan de mening van andere partijen zoals hun ouders en vrienden? Mag het drinken van alcohol geen onderdeel meer zijn van de ontwikkelingstaak die in de adolescentiefase centraal staat, namelijk het experimenteren en het verkennen van grenzen om zo autonomie te ontwikkelen? Tenslotte, zal een verbod op alcohol leiden tot verschuiving van de sociale norm dat alcohol onder de 18 jaar onverantwoord is?

Om een antwoord te formuleren op deze vragen, moet worden onderzocht welke partijen in de omgeving een rol spelen bij de keuze van adolescenten om wel of niet te drinken. Bekend is dat ouders, vrienden, de school en de media onderdeel zijn van het referentiekader van adolescenten, maar geldt dit ook voor de wet, de kroeg en de supermarkt? Dit onderzoek wil bijdragen aan het maatschappelijk debat door inzicht te bieden in welke partijen een rol spelen bij het alcoholgebruik door adolescenten en door inzicht te bieden in de boodschappen die deze partijen uitzenden. De onderzoeksvraag luidt: 'wat is de invloed van de boodschappen die de omgeving, inclusief het wettelijk kader, uitzendt over alcohol onder de 18 jaar op het alcoholgebruik door adolescenten van 15 tot en met 21 jaar oud?'

Literatuurstudie

Alcoholgebruik door adolescenten: waarom maken adolescenten de keuze om te drinken?

De Nederlandse adolescent drinkt relatief veel en vaak alcohol. Sociale motieven spelen een dominante rol bij de keuze van adolescenten om wel of niet te drinken. In tegenstelling tot de sociale norm 'niet drinken tot je 18e' die het Ministerie van VWS promoot, is de sociale norm onder adolescenten dat experimenteren met alcohol erbij hoort (John & Alwyn, 2010; Piko, Varga, & Wills, 2015). Volgens Kuntsche, Knibbe, Gmela en Engels (2005) zien adolescenten alcohol als een sociaal smeermiddel. Daarnaast verhoogt het de stemming en is het gezellig (Boelema et al., 2009). Deze sociale motieven zijn een verklaring voor het feit dat adolescenten ondanks de schadelijke gevolgen toch alcohol drinken.

Ook opleidingsniveau en leeftijd vertonen samenhang met alcoholgebruik in de adolescentiefase. Onderzoek wijst uit dat de frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik toeneemt met de leeftijd en doorgaans hoger is onder laagopgeleide adolescenten (Bryant, Schulenberg, O'Malley, Bachman, & Johnston, 2003; Van de Laar et al., 2010). Uit onderzoek blijkt daarentegen dat sekse en alcoholgebruik niet samenhangen, jongens en meisjes drinken gedurende de adolescentiefase ongeveer evenveel (Bryant et al., 2003). Ook nieuwsgierigheid naar alcohol en positieve

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

verwachtingen van alcohol, oftewel een positieve attitude, zijn voorspellers van alcoholgebruik door adolescenten (Deas & Thomas, 2002).

Naast bovengenoemde voorspellers van alcoholgebruik, is een andere verklaring voor alcoholinitiatie door adolescenten dat exploratie en experimenteren ontwikkelingsstaken zijn die bij de adolescentiefase horen. Marcia (1966) stelt dat exploratie een rol speelt bij de identiteitsontwikkeling; als adolescenten exploreren wegen zij alternatieven tegen elkaar af in de uitbouw van hun identiteit. Marcia beschrijft identiteitsstatussen waarin hij twee soorten bindingen onderscheidt; enerzijds komen bindingen tot stand na een periode van exploratie, anderzijds worden bindingen aangegaan terwijl er nooit een ander alternatief is overwogen.

Exploreren is een normaal en essentieel onderdeel van de adolescentiefase, het is namelijk een middel om autonomie te ontwikkelen (Mönks, 2009). Daarnaast is exploratie een proces; adolescenten zullen niet na één keer alcohol drinken een weloverwogen keuze kunnen maken om wel of geen alcohol meer te gebruiken. Adolescenten in de *moratorium*-status bevinden zich volgens Marcia middenin deze exploratiefase en zijn vaak jonger dan 18 jaar. Voor alcoholgebruik geldt dat deze adolescenten actief exploreren en experimenteren. Zo leren zij hun grenzen kennen en kunnen hierdoor later een weloverwogen keuze maken om wel of geen alcohol te gebruiken. Adolescenten in de *achievement*-status hebben actief geëxploreerd en daarna een weloverwogen keuze gemaakt en zijn vaak ouder dan 18 jaar. Adolescenten die geïnformeerd zijn over de gevolgen van alcoholgebruik en deze gevolgen zelf ervaren hebben, leren een weloverwogen keuze te maken om wel of niet te drinken.

De invloed van de omgeving op alcoholgebruik door adolescenten

Bezien vanuit het ecologisch perspectief van Bronfenbrenner (1979) is een opgroeiende adolescent onderdeel van meerdere contexten op drie niveaus. Allereerst oefent het gezin op microniveau via proximale processen directe invloed uit op de ontwikkeling van een adolescent. Het mesoniveau is de sociale omgeving, waarin vrienden en de school in de adolescentiefase ook een directe invloed uitoefenen op de adolescent. Tenslotte bestaat het macroniveau uit de bredere cultureel maatschappelijke context, die onder andere via wetgeving en media een indirecte invloed uitoefent op de adolescent. Daarnaast oefent het macroniveau ook een directe invloed uit op de adolescent, omdat het de fysieke beschikbaarheid van genotsmiddelen beperkt.

In de adolescentiefase vindt een ecologische verandering plaats, namelijk een verschuiving van invloedssfeer. De rol van ouders wordt kleiner. Daarentegen wordt de rol van de sociale omgeving, met name de rol van vrienden, in de adolescentiefase steeds groter. De goedkeuring van alcoholgebruik door vrienden is dan ook een belangrijke

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

risicofactor voor meer alcoholgebruik door adolescenten. Resultaten uit een longitudinale studie van Truccoa, Colder en Wieczorek (2011) wijzen uit dat adolescenten waarvan vrienden alcoholgebruik goedkeuren zelf meer alcohol drinken. Ook imiteren adolescenten elkaars gedrag. Als vrienden drinken, is de kans groter dat een adolescent dit ook doet.

Ondanks de kleiner wordende rol van ouders is de goedkeuring van alcoholgebruik door ouders ook een risicofactor voor alcoholgebruik door adolescenten (Guo, Li, Owen, Wang, & Duncan, 2015). Ouders spelen een beschermende rol in het gezondheidsgedrag van adolescenten, waaronder alcoholgebruik valt (Bogensneider, Wu, Raffaelli, & Tsay, 1998). Onderzoek toont aan dat adolescenten waarvan de ouders alcoholgebruik goedkeuren meer drinken dan adolescenten waarvan de ouders alcoholgebruik afkeuren (Nash, McQueen, & Bray, 2005). Een positief opvoedklimaat en positieve interacties tussen ouder en kind worden geassocieerd met minder alcoholgebruik en met minder vrienden die alcoholgebruik goedkeuren.

Naast de bovengenoemde omgevingsinvloeden op micro- en mesoniveau, heeft ook de omgeving op macroniveau een rol in de keuze van adolescenten om wel of geen alcohol te drinken (Yu & Stiffman, 2008). Media en wetgeving beïnvloeden de sociale normen in de samenleving en via de sociale norm beïnvloeden zij indirect de mening van adolescenten over alcoholgebruik. Zoals beschreven is de huidige sociale norm onder adolescenten dat drinken erbij hoort en sociaal en gezellig is (Piko et al., 2015). Ook de media verkopen de boodschap dat alcohol je gezellig, sociaal, stoer en mooi maakt (Wakefield, Loken, & Hornik, 2010). De wet zendt daarentegen de boodschap uit dat alcoholgebruik onder de 18 jaar ongezond, gevaarlijk, slecht en verboden is.

Dientengevolge ontvangen adolescenten op macroniveau geen eenduidige, consistente boodschap over het gebruik van alcohol onder de 18 jaar. De inconsistentie in boodschappen over alcohol die adolescenten uit hun netwerk ontvangen kan bijdragen aan meer alcoholgebruik (Paschall, Grube, & Kypri, 2009). Een consistente boodschap vanuit media en marketing in de supermarkt en in de kroeg blijken effectief voor het verminderen van alcohol gerelateerde schade onder adolescenten (Anderson, Chisholm, & Fuhr, 2009; Knibbe et al., 2005).

Argumenten voor de verhoging van de wettelijke minimumleeftijd

Verskillende theoretische modellen beredeneren waarom een verhoging van de wettelijke minimumleeftijd leidt tot minder alcoholgebruik door adolescenten. Volgens Bronfenbrenner (1979) staan de drie omgevingsniveaus niet op zichzelf en is er altijd interactie tussen het micro-, meso- en macrosysteem. De verhoging van de wettelijke minimumleeftijd is een interventie op macroniveau. Een doel van deze beleidsmaatregel is verandering van de sociale norm over alcoholgebruik onder de 18 jaar. Volgens het model van Bronfenbrenner zal een normverandering op

macroniveau ook het meso- en microsysteem beïnvloeden. Hiermee beïnvloedt wetgeving direct en indirect de boodschappen die adolescenten over alcoholgebruik ontvangen, waardoor adolescenten mogelijk minder snel geneigd zijn om alcohol te drinken.

Naast het model van Bronfenbrenner beredeneert ook het *ASE-Model* dat de verhoging van de wettelijke minimumleeftijd het alcoholgebruik door adolescenten vermindert (Ajzen, 1991; Brug, Van Assema, & Lechner, 2012). Het *ASE-Model* veronderstelt dat gedrag wordt voorspeld door de gedragsintentie. Attitude (A), sociale invloed (S) en de ervaren gedragscontrole (E) vormen gezamenlijk de gedragsintentie en vervolgens het daadwerkelijke gedrag. Wanneer de overheid de boodschap uitzendt dat de sociale norm 'niet drinken tot je 18^e' is en daarbij een sterke gedragscontrole uitoefent op de adolescenten, zullen zij volgens deze theorie minder snel geneigd zijn alcohol te drinken. Desondanks leidt attitudeverandering niet automatisch tot gedragsverandering, want een attitude kan ook aangepast worden aan het gedrag.

Tenslotte veronderstelt ook *De Verwachtingstheorie* dat alcoholgebruik teruggedrongen wordt door een verbod. Deze theorie stelt dat negatieve verwachtingen van alcohol zullen leiden tot minder alcoholgebruik (Jones, Corbin, & Fromme, 2001; Labbe & Maisto, 2011). Wanneer de boodschap die adolescenten vanuit de wetgeving over alcoholgebruik ontvangen negatief is, zullen de verwachtingen van adolescenten over alcoholgebruik waarschijnlijk ook negatief worden. Dit zal, volgens *De Verwachtingstheorie*, het alcoholgebruik door adolescenten verminderen.

Argumenten tegen de verhoging van de wettelijke minimumleeftijd

In tegenstelling tot bovengenoemde theorieën, bestaan ook theorieën die veronderstellen dat de verhoging van de minimumleeftijd juist zal leiden tot méér alcoholgebruik door adolescenten. Volgens Marcia (1966) is exploreren en experimenteren onderdeel van de adolescentiefase. Het invoeren van de wet kapt deze exploratiefase op het gebied van alcohol direct af vanwege het verbod. Een mogelijk gevolg hiervan is dat adolescenten geen weloverwogen keuzes leren maken over hun eigen alcoholgebruik. Tevens is het mogelijk dat de rem op exploreren door inconsistentie in boodschappen minder groot wordt dan wanneer adolescenten consistent de boodschap zouden ontvangen dat alcoholgebruik onder de 18 jaar slecht is.

Ook het *Verboden Vrucht Syndroom* veronderstelt dat datgene wat verboden is juist interessanter wordt (Rooney & Schwartz, 1977; Vingilis & De Genova, 1984). Deze theorie gaat ervan uit dat er een negatieve relatie is tussen de minimum leeftijd waarop alcohol gedronken mag worden en het alcoholgebruik door adolescenten. Als het verboden is om te drinken, zullen experimenterende adolescenten geprikkeld worden om dit toch te proberen.

Ook volgens *De Reactantietheorie* zal de verhoging van de minimumleeftijd leiden tot meer alcoholgebruik. Deze theorie veronderstelt dat er een psychologische reactie optreedt als iemand zich beperkt voelt in zijn vrijheid (Brehm, 1966). Volgens deze theorie kan vrijheidsbeperking leiden tot een hogere waardering van datgene wat beperkt wordt. Daarom zal het drinken van alcohol juist als het niet mag aantrekkelijker worden voor adolescenten.

Het laatste argument tegen de verhoging van de minimumleeftijd voor alcoholgebruik is dat dit meer inconsistentie in boodschappen uit het netwerk tot gevolg heeft. Hoewel het wel degelijk de beschikbaarheid beperkt (Paschall et al., 2009), hebben andere partijen meer invloed op de keuzes die adolescenten maken (Guo et al., 2015). Zo hebben de boodschappen over alcoholgebruik van ouders en vrienden een directe relatie met het alcoholgebruik door adolescenten. Het wettelijk kader heeft slechts een indirecte invloed op het alcoholgebruik. Als de boodschappen uit het wettelijk kader niet in lijn zijn met de boodschappen op micro- en mesoniveau, is het een illusie dat alleen een verandering op macroniveau het gedrag van adolescenten zal veranderen.

Empirische studies over het effect van verhoging van de wettelijke minimumleeftijd

De theorieën over de samenhang tussen de verhoging van de wettelijke minimumleeftijd en alcoholgebruik door adolescenten spreken elkaar tegen. Empirische studies laten zien dat restrictief alcoholbeleid wel degelijk een relatie heeft met het verminderen van de alcoholconsumptie (Paschall, Grube, Black, & Ringwalt, 2007). Volgens Wagenaar, Toomey en Erickson (2005) heeft het benadrukken van de wetgeving significante effecten op de reductie van alcoholverkoop aan adolescenten. Het vermindert namelijk de fysieke beschikbaarheid van alcoholhoudende dranken voor de doelgroep (Paschall et al., 2009). Volgens Grube en Nygaard (2001) is een verhoging van de wettelijke minimumleeftijd zelfs één van de meest effectieve beleidsmaatregelen voor het verminderen van alcoholgebruik door adolescenten. Dit baseren zij op vergelijkend onderzoek tussen de Verenigde Staten en Europa. In de Verenigde Staten is de minimumleeftijd waarop alcohol gedronken mag worden 21 jaar. Adolescenten in de Verenigde Staten drinken minder alcohol dan adolescenten in Europese landen waar de minimumleeftijd 18 jaar is (Simons-Morton, Pickett, Boyce, Ter Bogt, & Vollebergh, 2010).

Naast het beperken van de fysieke beschikbaarheid van alcohol, heeft wetgeving volgens Paschall et al. (2009) ook een effect op de alcohol gerelateerde normen in de maatschappij. Een voorwaarde hiervoor is wel dat de wetgeving streng en begrijpelijk moet zijn (Wagenaar & Toomey, 2002). Kortom, op basis van empirische literatuur blijkt het aannemelijk dat een negatieve relatie bestaat tussen de wettelijke minimumleeftijd en het alcoholgebruik door adolescenten. Dit ondersteunt het argument dat een streng beleid een effectieve interventie is om het alcoholgebruik

door adolescenten te reduceren.

Het blijft echter onduidelijk of de nieuwe wetgeving inconsistente in boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar tot gevolg heeft. Empirische studies bieden nog geen inzicht in de mogelijke invloed van inconsistentie in boodschappen over alcoholgebruik en het effect hiervan op het daadwerkelijke alcoholgebruik van adolescenten.

Mogelijk vinden ouders en vrienden niet dat alcoholgebruik onder de 18 jaar verboden is, als gevolg hiervan ontstaat inconsistentie in de boodschappen die adolescenten ontvangen.

Hypothesen

Naar aanleiding van de literatuurstudie zijn hypothesen geformuleerd. Er wordt onderzocht of sekse, leeftijd, opleidingsniveau en attitude samenhangen met alcoholgebruik. De literatuurstudie wijst uit dat er geen relatie is tussen sekse en alcoholgebruik, de eerste hypothese is daarom ‘jongens en meisjes drinken evenveel’. Daarnaast wijst de literatuurstudie uit dat alcoholgebruik toeneemt met de leeftijd en doorgaans hoger is onder laagopgeleide adolescenten. De tweede hypothese is ‘er is een positieve relatie tussen leeftijd en alcoholgebruik’. De derde hypothese is ‘er is een negatieve relatie tussen opleidingsniveau en alcoholgebruik’. Omdat er een verband bestaat tussen gedrag en attitude, is hypothese vier ‘er is een positieve relatie tussen attitude ten opzichte van alcohol en alcoholgebruik’.

Vervolgens wordt bekeken wat de invloed is van de boodschappen die de omgeving, inclusief het wettelijk kader, uitzendt over alcohol onder de 18 jaar op het alcoholgebruik door adolescenten. Uit literatuur blijkt dat ouders, vrienden en school een grote invloed hebben op adolescenten. Er wordt onderzocht welke partijen in het netwerk de meeste invloed hebben op het alcoholgebruik door adolescenten. Hierbij is hypothese vijf ‘vrienden, ouders en school hebben de meeste invloed op het alcoholgebruik door adolescenten jonger dan 18 jaar’. Er blijkt verschil te zijn tussen de boodschappen die verschillende partijen in het netwerk (kroeg, supermarkt, school, wetgeving, media, ouders en vrienden) uitzenden over alcoholgebruik. Hypothese zes is ‘de boodschappen die adolescenten over alcoholgebruik ontvangen zijn inconsistent’. Tenslotte wordt onderzocht of een inconsistente boodschap samenhangt met meer alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar. Hypothese zeven is ‘een inconsistente boodschap hangt samen met meer alcoholgebruik’.

Methoden

Design

Dit onderzoek naar de invloed van de boodschappen die de omgeving, inclusief het wettelijk kader, uitzendt

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

over alcohol onder de 18 jaar op het alcoholgebruik door adolescenten was kwantitatief van aard. Aan leerlingen op twee scholen werd gevraagd om schriftelijk een gesloten survey in te vullen ($n = 150$).

Steekproeftrekking

De onderzoekers hadden één maand de tijd om scholen te benaderen. Gezien deze korte periode is gebruik gemaakt van contacten in het netwerk van de onderzoekers die gemakkelijk bereikbaar waren. Een middelbare school en een mbo school in de gemeente Eindhoven waren bereid mee te werken. In totaal hebben 150 leerlingen in de leeftijd van 15 tot en met 21 jaar oud de survey ingevuld ($M = 17.3$, $SD = 1.64$).

Dataverzameling

Er is gebruik gemaakt van een survey met 61 items met gesloten antwoordcategorieën op een vijf-punt Likertschaal. De respondenten hebben deze survey tijdens het mentoruur op papier ingevuld. De onderzoekers gaven vooraf mondelinge instructie en benadrukten hierbij de anonimiteit.

Metingen

Alcoholgebruik. Om het alcoholgebruik te meten, werd gevraagd hoe frequent adolescenten alcohol drinken. Dit werd gemeten op een schaal met vijf antwoordcategorieën waarbij $1 = \text{nooit}$, $2 = \text{minder dan één keer per maand}$, $3 = \text{één keer per maand}$, $4 = \text{één keer per week}$ en $5 = \text{meer dan één keer per week}$.

Leeftijd, sekse, opleidingsniveau en attitude. Getoetst is of leeftijd, sekse en opleidingsniveau significante voorspellers waren van het alcoholgebruik door adolescenten. Om de attitude van de respondenten ten opzichte van alcohol te meten, is gebruik gemaakt van *'The Drinking Expectancy Questionnaire – Adolescent Brief'* (Stein et al., 2006), gebaseerd op de *'Alcohol Expectancy Questionnaire Adolescent'* (Brown, Goldman, Inn, & Anderson, 1987). De verkorte vragenlijst bestaat uit zeven items, waaronder “*Door het drinken van alcohol word je gelukkig en blij*” en “*Door het drinken van alcohol word je ontspannen*”. De antwoordmogelijkheden variëren van $1 = \text{klopt helemaal niet}$ tot $5 = \text{klopt helemaal}$. Er is een gemiddelde berekend van de scores per respondent zodat de attitude in één score per respondent weergegeven wordt. Een hoge score op deze schaal indiceert een positieve attitude ten opzichte van alcohol. Dit wil zeggen dat respondenten met een hoog gemiddelde score een positieve verwachting hebben van het drinken van alcohol en respondenten met een laag gemiddelde score een negatieve verwachting hebben van het drinken van alcohol.

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

De perceptie van ontvangen boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar. Adolescenten ontvangen via verschillende partijen in hun netwerk boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar. Omdat de beschikbare respondenten in leeftijd varieerden (waarvan 76 adolescenten jonger dan 18 jaar en 74 adolescenten ouder dan 18 jaar), is gekozen om de invloed van boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar apart te analyseren voor de twee groepen.

In dit onderzoek werd bekeken wat de perceptie is van de adolescenten over de boodschappen die zij ontvangen over alcoholgebruik onder de 18 jaar van 1) de kroeg, 2) de supermarkt, 3) de wetgeving, 4) de school 5) de media, 6) ouders en 7) vrienden. De respondenten kregen per partij vijf vragen over de ontvangen boodschap, geformuleerd als tegenstellingen (*verboden – toegestaan, ongezond – gezond, gevaarlijk – ongevaarlijk, slecht – goed, slap – stoer*). De perceptie van de adolescenten werd bevraagd op een vijf-puntsschaal (bijvoorbeeld 1 = *verboden*, 5 = *toegestaan*). Dezelfde vijf items werden voorgelegd voor elke partij in het netwerk. Op deze wijze konden de boodschappen met elkaar vergeleken worden.

De hoge Cronbach's alpha's (zie Tabel 1) geven aan dat de afzonderlijke items samengevoegd mogen worden tot één schaal. Hierdoor kon een gemiddelde score van de vijf tegenstellingen voor elke partij berekend worden. Hierbij weerspiegelt de waarde '1' een negatieve boodschap over alcoholgebruik en weerspiegelt waarde '5' een positieve boodschap over alcoholgebruik. Om inconsistentie te meten is over deze score de spreiding, oftewel de standaarddeviatie, berekend. Hierdoor werd aan elke respondent één spreidingsscore toegekend die de inconsistentie in de boodschappen weergeeft op individueel niveau. Deze individuele spreidingsscores werden vervolgens met elkaar vergeleken. Als alle respondenten dezelfde boodschappen ontvangen van iedere partij, zou de spreiding in scores '0' zijn. Dit zou duiden op een consistente boodschap van de verschillende partijen. Was de spreiding groter dan '0', dan wil dit zeggen dat er sprake is van een inconsistente boodschap van de verschillende partijen.

Tabel 1

Cronbach's Alpha items inconsistentie

		α
Netwerk	Kroeg	.80
	Supermarkt	.82
	Wetgeving	.75
	School	.86
	Media	.86
	Ouders	.80
	Vrienden	.76

Betrouwbaarheid en validiteit

De onderzoekers hebben de survey zo opgezet, dat deze individueel ingevuld kan worden en iedere respondent de vragen onder gelijke omstandigheden (klaslokaal, in stilte, dezelfde instructie) heeft beantwoord. Aan het einde van de survey zijn vijf evaluatievragen gesteld om uitspraak te kunnen doen over de begrijpelijkheid van de vragenlijst. Deze vragen gaan over de gehele lijst en niet over de losse items. De antwoordmogelijkheden varieerden van 1 = *klopt helemaal niet* tot 5 = *klopt helemaal*. Gemiddeld gaven de respondenten aan dat de vragen duidelijk waren ($M = 3.81$, $SD = 1.04$) en dat de vragen gemakkelijk in te vullen waren ($M = 3.87$, $SD = .97$). Begrijpelijkheid van de vragen en de terugkerende structuur in de tegenstellingen verhoogt de kans dat steeds hetzelfde is gemeten. De hoge gemiddelde scores weerspiegelen dat de gehele survey begrepen lijkt.

Naast de evaluatievragen over de gehele survey hebben de items met betrekking op inconsistentie hoge Cronbach's alpha's (zie Tabel 1). Als deze items niet begrepen werden en dus willekeurig werden ingevuld, zou dit leiden tot een lage Cronbach's alpha. Een hoge Cronbach's alpha geeft weer dat dit gedeelte van de vragenlijst begrepen lijkt en er geen sprake lijkt te zijn van het willekeurig geven van antwoorden. De Chronbach's alpha geeft echter geen inzicht in mogelijke systematische meetfouten, er kan dus geen uitspraak gedaan worden over of de items systematisch verkeerd begrepen werden.

Om de kans te vergroten dat de vragenlijst daadwerkelijk meet wat de onderzoekers beogen te meten, is gebruik gemaakt van zelfrapportages. Volgens Johnston, O'Malley, Bachman en Schulenberg (2007) geven zelfrapportages over middelgebruik namelijk een realistisch beeld van het werkelijke gedrag. Hierdoor zullen de resultaten uit de survey volgens Johnston et al. (2007) het beoogde gedrag, alcoholgebruik, realistisch weerspiegelen.

Resultaten

150 respondenten hebben de survey ingevuld, waarvan 92 meisjes (61.3%) en 58 jongens (38.7%). Daarvan zaten 108 respondenten op het mbo. Op de middelbare school hebben 18 havisten en 24 VWO-ers de survey ingevuld (zie Tabel 2). De leeftijd van de respondenten is normaal verdeeld en varieerde van 15 tot en met 21 jaar ($M = 17.3$, $SD = 1.6$). 76 van de respondenten (50.7%) is jonger dan 18 jaar en mag volgens de wet geen alcohol drinken.

Tabel 2

Frequentietabel Sekse en Opleidingsniveau

		Jongen (<i>n</i> = 58)	Meisje (<i>n</i> = 92)	Totaal (<i>n</i> = 150)
Opleidingsniveau	MBO	40	68	108
	HAVO	12	6	18
	VWO	6	18	24

Sekse, leeftijd, opleidingsniveau, attitude en alcoholgebruik

136 respondenten (90.7%) geven aan alcohol te drinken ($M = 3.21$, $SD = 1.26$). Van de 76 respondenten onder de 18 jaar, hebben 66 respondenten (86.8%) weleens alcohol gedronken. Van alle adolescenten die hebben aangegeven alcohol te drinken, zegt 29.3% één keer per week te drinken. 58.1% van de adolescenten geeft aan vóór het 15e levensjaar hun eerste alcoholische drankje gedronken te hebben ($M = 3.95$, $SD = 1.58$), waarvan 11.8% voor het 12e het eerste drankje dronk.

Er zijn correlaties berekend om te toetsen of er een significante samenhang is tussen sekse, leeftijd, opleidingsniveau, attitude en het alcoholgebruik (zie Tabel 3). De resultaten uit een Pearson correlatie bevestigen de hypothese 'jongens en meisjes drinken evenveel' ($r(148) = -.14$, $p = .08$). Zo geeft 93% van de jongens en 89% van de meisjes aan weleens alcohol te drinken.

Resultaten uit een Pearson correlatie bevestigen tevens de hypothese 'er is een positieve relatie tussen leeftijd en alcoholgebruik' ($r(148) = .34$, $p < .001$). Deze positieve correlatie suggereert dat een hogere leeftijd gepaard gaat met een hogere mate van alcoholgebruik. Zo drinkt bijvoorbeeld 5% van de 16-jarigen meer dan één keer per week, tegenover 33% van de 21-jarigen. Na verdere analyse blijkt dit leeftijdseffect vanaf 18 jaar te verdwijnen. Tot het 18e levensjaar neemt het alcoholgebruik toe met de leeftijd ($r(74) = .34$, $p < .01$), vanaf het 18e levensjaar is geen significante correlatie meer gevonden tussen leeftijd en alcoholgebruik ($r(72) = .05$, $p = .35$).

Omdat opleidingsniveau van ordinaal meetniveau is, is in plaats van een Pearson correlatie een Spearman correlatie berekend. De resultaten bevestigen de hypothese 'er is een negatieve relatie tussen opleidingsniveau en alcoholgebruik' ($r(148) = -.29$, $p < .001$). Deze negatieve correlatie suggereert dat een hoger opleidingsniveau gepaard gaat met een lagere frequentie van alcoholgebruik. Zo drinkt 4% van de leerlingen op het VWO meer dan één keer per week, tegenover 11% van de havisten.

Resultaten uit een Pearson correlatie bevestigen de hypothese 'er is een positieve relatie tussen attitude ten

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

opzichte van alcohol en alcoholgebruik' ($r(144) = .35, p = < .001$). Deze relatie suggereert dat adolescenten met een positieve attitude ten opzichte van alcohol meer alcohol drinken dan adolescenten met een negatieve attitude. De correlatie tussen attitude en gedrag is echter twijfelachtig, het is namelijk onduidelijk hoe deze correlatie geïnterpreteerd moet worden. De richting van het verband is niet met zekerheid vast te stellen, omdat het onbekend is of gedrag veroorzaakt wordt door een positieve attitude, of dat de attitude aangepast wordt aan het gedrag. Alternatieve verklaringen voor dit gevonden verband kunnen niet uitgesloten worden.

Tabel 3

Correlatiematrix Sekse, Leeftijd, Opleidingsniveau, Attitude met Alcoholgebruik

		Sekse	Leeftijd	Opleidingsniveau	Attitude
Alcoholgebruik	Person correlatie	-.14	.34*	-.31*	.35*
	<i>p</i> -waarde	0,08	<.001	<.001	<.001
	<i>n</i>	150	150	150	146

*. Correlatie is significant met een α van .05 (eenzijdig).

De boodschappen uit het netwerk en alcoholgebruik van adolescenten onder de 18 jaar

De boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar zijn niet relevant voor adolescenten ouder dan 18 jaar en hangen tevens niet significant samen met hun alcoholgebruik. Daarom worden hier slechts uitspraken gedaan over adolescenten jonger dan 18 jaar. Resultaten uit Pearson correlaties bevestigen de hypothese dat de boodschappen over alcoholgebruik van ouders, vrienden en school de grootste positieve samenhang vertonen met het alcoholgebruik door adolescenten jonger dan 18 jaar. De partij in het netwerk waarvan de boodschap de grootste invloed heeft op alcoholgebruik door adolescenten is ouders ($r(73) = .48, p = < .001$). Vervolgens vertonen ook de boodschappen van vrienden ($r(73) = .40, p = < .001$) en de school ($r(74) = .33, p = < .01$) een significant positieve samenhang met alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar. De boodschappen van de overige partijen, waaronder de boodschap van het wettelijk kader, vertoonden geen significante samenhang met alcoholgebruik voor adolescenten jonger dan 18 jaar (zie Tabel 4). Dit suggereert dat ouders, vrienden en de school een rol spelen bij de keuze van adolescenten om wel of niet te drinken. Daarentegen lijkt de wetgeving op zichzelf geen significante invloed te hebben op deze keuze.

Tabel 4

Correlatiematrix Boodschappen uit het netwerk met Alcoholgebruik onder de 18 jaar

		Kroeg	Supermarkt	Wetgeving	School	Media	Ouders	Vrienden
Alcoholgebruik	Person correlatie	.01	.03	.05	.33*	-.18	.48*	.40*
	<i>p</i> -waarde	.50	.40	.34	<.01	.07	<.001	<.001
	<i>n</i>	76	76	75	76	76	75	75

*. Correlatie is significant met een α van .05 (eenzijdig).

Inconsistentie in boodschappen uit het netwerk en alcoholgebruik door adolescenten

De spreiding in de scores van de boodschappen die adolescenten over alcoholgebruik uit hun netwerk ontvangen bevestigen de hypothese ‘de boodschappen die adolescenten over alcoholgebruik ontvangen zijn inconsistent’ ($M = 3.21$, $SD = .92$). De spreiding in scores is normaal verdeeld en groter dan 0. Er is dus sprake van inconsistentie in de boodschappen die adolescenten over alcoholgebruik onder de 18 jaar ontvangen (zie Tabel 5).

De inconsistentie in boodschappen uit het netwerk over alcoholgebruik onder de 18 jaar hangt positief samen met het alcoholgebruik van adolescenten onder de 18 jaar ($r(74) = .24$, $p = .02$). Dit bevestigt de hypothese dat een inconsistente boodschap samenhangt met meer alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar.

Er blijkt geen significante samenhang te zijn tussen inconsistentie in boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar en het alcoholgebruik van adolescenten boven de 18 jaar ($r(71) = .06$, $p = .29$). Hieruit blijkt dat inconsistentie in deze boodschappen voor adolescenten boven de 18 jaar niet relevant is en geen invloed heeft op hun alcoholgebruik. Dit is te verklaren omdat deze adolescenten ook niet de doelgroep zijn van de boodschap 'niet drinken tot je 18^e'.

Tabel 5

Frequentietabel Inconsistentie

		<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Netwerk	Kroeg	76	2.49	.79
	Supermarkt	76	1.86	.71
	Wetgeving	75	1.50	.64
	School	76	1.80	.74
	Media	76	2.44	.84
	Ouders	75	2.63	.75
	Vrienden	75	3.53	.74

Multipel regressieanalyse met opleidingsniveau en inconsistentie in boodschappen als voorspellers van alcoholgebruik door adolescenten

Om de gevonden significante correlatie tussen inconsistentie in boodschappen en alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar te controleren is een multipel regressieanalyse uitgevoerd. Het doel hiervan is te controleren of inconsistentie niet alleen samenhangt met alcoholgebruik, maar ook een voorspeller is van alcoholgebruik. Attitude ten opzichte van alcohol is niet meegenomen in de regressieanalyse, omdat het verband tussen attitude en gedrag niet geïnterpreteerd kan worden. Door de hoge correlatie met alcoholgebruik neemt attitude een deel van de verklaarde variantie in de regressieanalyse weg. Attitude is hierdoor niet relevant voor deze analyse. Ook leeftijd

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

wordt niet als voorspeller toegevoegd in het model, omdat de regressievergelijking alleen wordt berekend voor adolescenten onder de 18 jaar.

Omdat de inconsistente boodschap uit het netwerk bedoeld is voor adolescenten onder de 18 jaar is bekeken of inconsistentie een voorspeller is van alcoholgebruik door adolescenten uit deze doelgroep. In het regressiemodel worden de predictoren opleidingsniveau (X1) en inconsistentie (X2) toegevoegd via de enter methode. De predictor met de meeste invloed op het alcoholgebruik is opleidingsniveau ($\beta = -.26$, zie Tabel 6). Dit betekent dat opleidingsniveau in dit regressiemodel de beste voorspeller is van alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar.

De regressievergelijking is $\hat{Y} = 2.94 - .18 X1 + .89 X2$. De verklaarde variantie door de twee predictoren 35% is ($R^2 = .35$). Dit is een groot effect en dat betekent dat het model relevant is. Uit een ANOVA blijkt dat het model met twee predictoren ook significant is ($F(2,73) = 5.22, p = <.01$). Hiermee is aangetoond dat inconsistentie in boodschappen over alcoholgebruik het alcoholgebruik bij adolescenten onder de 18 jaar vergroot.

Tabel 6

Regressiecoëfficiënten Opleidingsniveau en Inconsistentie op Alcoholgebruik door adolescenten jonger dan 18 jaar

		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i> -waarde
Model 1	Constante	2.94	.63		4.63	<.001
	Opleidingsniveau	-.18	.08	-.26	-2.35	.02*
	Inconsistentie	.89	.48	.20	1.84	.07

Noot. Afhankelijke variabele: Alcoholgebruik door adolescenten jonger dan 18 jaar

*. $p < .05$, eenzijdig

Conclusies en discussie

Empirische studies wijzen uit dat verhoging van de wettelijke minimumleeftijd voor alcoholconsumptie van 16 naar 18 jaar een effectieve interventie lijkt om alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar te verminderen. Uit literatuur blijkt echter dat niet de wetgeving, maar de goedkeuring van alcoholgebruik door ouders en vrienden de meeste invloed heeft op het alcoholgebruik. Hierdoor ontstaat twijfel over de mate waarin de nieuwe wetgeving bijdraagt aan het verminderen van alcoholgebruik door adolescenten. Dit kwantitatieve onderzoek richt zich daarom op de vraag 'wat is de invloed van de boodschappen die de omgeving, inclusief het wettelijk kader, uitzendt over alcohol onder de 18 jaar op het alcoholgebruik door adolescenten van 15 tot en met 21 jaar oud?'

Deze studie toont middels een gesloten survey aan dat Eindhovense adolescenten onder de 18 jaar ondanks de wetgeving toch alcohol drinken. Dit onderzoek toont daarnaast ook aan dat alcoholgebruik toeneemt met de leeftijd en doorgaans hoger is onder laagopgeleide adolescenten. Tevens blijkt attitude samen te hangen met alcoholgebruik, maar

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

het is onduidelijk of alcoholgebruik veroorzaakt wordt door een positieve attitude of dat de attitude aangepast wordt aan het gedrag.

Naast leeftijd, opleidingsniveau en attitude is onderzocht of boodschappen van de kroeg, supermarkt, wetgeving, school, media, ouders en vrienden een relatie vertonen met alcoholgebruik door adolescenten. Alleen de boodschappen van ouders, vrienden en school over alcoholgebruik onder de 18 jaar hangen significant samen met het alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar. Tevens toont dit onderzoek aan dat adolescenten een inconsistente boodschap uit hun netwerk ontvangen over alcoholgebruik. De boodschappen die adolescenten van ouders en vrienden ontvangen is dat alcoholgebruik onder de 18 jaar niet geheel verboden is. De wet zendt daarentegen de boodschap uit dat alcoholgebruik onder de 18 jaar wel verboden is. Hieruit wordt geconcludeerd dat verandering in de wetgeving bijdraagt aan de inconsistentie in boodschappen die adolescenten ontvangen. Bovendien blijkt dat deze inconsistentie in boodschappen een voorspeller is van meer alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar.

Data is verkregen uit een kleine steekproef op slechts twee scholen. Er mag niet met zekerheid gesteld worden dat de resultaten ook gevonden zouden worden bij een andere steekproef, waardoor generaliseerbaarheid van de resultaten een probleem kan zijn. Maar doordat de resultaten over factoren die alcoholgebruik voorspellen in lijn zijn met de verwachtingen uit de literatuur, is het wel aannemelijk dat dezelfde resultaten bij een volgend onderzoek opnieuw gevonden worden.

Wat uit empirische studies nog niet eerder is gebleken, is dat de boodschappen over alcoholgebruik onder de 18 jaar door adolescenten inconsistent worden ontvangen. Ook is niet eerder aangetoond dat deze inconsistentie positief samenhangt met alcoholgebruik. Het vergelijken van boodschappen wordt in wetenschappelijk onderzoek maar weinig gedaan. De significante resultaten geven aan dat het wel degelijk zinvol is om deze vergelijking te maken, omdat dit inzicht biedt in de mate waarin boodschappen over alcohol uit de omgeving van invloed zijn op het alcoholgebruik door adolescenten.

Deze studie geeft aanleiding tot het voorzichtig bevestigen van de stelling dat wetgeving op zichzelf het gedrag van adolescenten niet verandert. De resultaten tonen aan dat wetgeving namelijk niet significant samenhangt met het alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar op individueel niveau. Dit wil echter niet zeggen dat verhoging van de minimumleeftijd zinloos is. Studies tonen aan dat het verhogen van de leeftijdsgrens wel degelijk invloed heeft op het alcoholgebruik door adolescenten vanwege het effect op de alcohol gerelateerde normen in de maatschappij. Dit is in lijn met de theorie van Bronfenbrenner (1979), die veronderstelt dat er interactie is tussen de omgevingen van de adolescent op macro-, meso- en microniveau. Als de maatschappelijke context door wetgeving verandert, zal de sociale

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

omgeving volgens Bronfenbrenner meebewegen. Dit is echter een proces dat tijd nodig heeft. Als de nieuwe wetgeving de sociale norm over alcohol onder de 18 jaar verandert, zal dit via de sociale norm uiteindelijk invloed hebben op het gedrag van de adolescenten. Dan wordt de kans namelijk groter dat zij consistent de boodschap 'alcohol is verboden' ontvangen van hun ouders, vrienden en school. De boodschappen van deze partijen zijn voor de adolescenten relevanter dan de boodschap van de wet.

De omvang en duur van deze studie is echter niet toereikend om te toetsen of de wetswijziging effect heeft op de alcohol gerelateerde normen in de maatschappij. Ondanks het feit dat alcohol onder de 18 jaar verboden is bij wet drinken adolescenten toch, met alle schadelijke gevolgen van dien. De resultaten zijn aanleiding tot zorg, omdat het de effectiviteit van de wetswijziging in deze studie niet aan wordt getoond. Vervolgonderzoek is hiermee van groot maatschappelijk belang. Er wordt dus aanbevolen vervolgonderzoek te doen naar de invloed van een inconsistente boodschap op het alcoholgebruik door adolescenten onder de 18 jaar. Ook wordt aanbevolen longitudinaal onderzoek te doen naar het effect van verhoging van de wettelijke minimumleeftijd voor alcoholconsumptie op alcohol gerelateerde normen in Nederland.

Het nieuwe inzicht dat deze studie biedt is dat adolescenten een inconsistente boodschap ontvangen over alcoholgebruik onder de 18 jaar en dat deze inconsistentie samenhangt met meer alcoholgebruik. Opvallend is ook dat niet de wetgeving, maar de boodschappen van ouders de grootste invloed hebben op het alcoholgebruik van adolescenten. Hierdoor lijkt het relevant om de NIX18-campagne niet alleen te richten op de adolescenten, maar juist te richten op het overtuigen van ouders dat alcohol verboden moet zijn voor hun kinderen die nog geen 18 jaar zijn. Als de wet en ouders dezelfde boodschap uitzenden, zal dit ertoe leiden dat de inconsistentie in boodschappen uit het netwerk afneemt en hiermee mogelijk het alcoholgebruik door adolescenten terugdringt. Het benadrukken van het verbod is dus niet alleen taak voor de overheid, maar vooral een opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders.

Literatuurlijst

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organization Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Anderson, P., Chisholm, D., & Fuhr, D. C. (2009). Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm caused by alcohol. *The Lancet*, 373, 2234-2246. doi:10.1016/S0140-6736(09)60744-3
- Boelema, S., Ter Bogt, T., Van den Eijnden, R., & Verdurmen, J. (2009). *Fysieke, functionele en gedragsmatige effecten van alcoholgebruik op de ontwikkeling van 16-18 jarigen*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Bogenschneider, K., Wu, M., Raffaelli, M., & Tsay, J. C. (1998). Parent influences on adolescent peer orientation and substance use: The interface of parenting practices and values. *Child Development*, 69, 1672-1688. doi:10.1111/j.1467-8624.1998.tb06184.x
- Brehm, J. W. (1966). *A theory of psychological reactance*. New York: Academic Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brug, J., Van Assema, P., & Lechner, L. (2012). *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering, een planmatige aanpak*. Assen: koninklijke Van Gorcum BV.
- Bryant, A. L., Schulenberg, J. E., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Johnston, L. D. (2003). How academic achievement, attitudes, and behaviors relate to the course of substance use during adolescence: A 6-year, multiwave national longitudinal study. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 361-397. doi:10.1111/1532-7795.1303005
- Deas, D., & Thomas, S. (2002). Comorbid psychiatric factors contributing to adolescent alcohol and other drug use. *Alcohol Research & Health*, 26, 116-121. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl>
- Donovan, J. E. (2004). Adolescent alcohol initiation: A review of psychosocial risk factors. *Journal of Adolescent Health*, 35, 529.e7-529.e18. doi:10.1016/j.adohealth.2004.02.003
- Grube, J. W., & Nygaard, P. (2001). Adolescent drinking and alcohol policy. *Contemporary Drug Problems*, 28, 87-131. Geraadpleegd van <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/condp28&div=11&id=&page=>
- Guo, G., Li, Y., Owen, C., Wang, H., & Duncan, G. J. (2015). A natural experiment of peer influences on youth alcohol use. *Social Science Research*, 52, 193-207. doi:10.1016/j.ssresearch.2015.01.002
- Hingson, R. W., Assailly, J. P., & Williams, A. F. (2010). Underage drinking: Frequency, consequences, and interventions. *Traffic Injury Prevention*, 5, 228-236. doi:10.1080/15389580490465256

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

- Jacobus, J., & Tapert, S. F. (2013). Neurotoxic effects of alcohol in adolescence. *Annual Reviews Clinical Psychology*, 9, 1-21. doi:10.1146/annurev-clinpsy-050212-185610
- John, B., & Alwyn, T. (2010). *Alcohol related social norm perceptions in university students: Effective interventions for change*. Wales: University of Glamorgan.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2007). *Monitoring the future, national results on adolescent drug use: Overview of key findings*. United States: National Institute on Drug Abuse.
- Jones B. T., Corbin, W., & Fromme, K. (2001). A review of expectancy theory and alcohol consumption. *Addiction*, 96, 57-72. doi:10.1080/09652140020016969
- Knibbe, R. A., Joosten, J., Derickx, M., Choquet, M., Morin, D., Monshouwer, K., & Vollebergh, W. (2005). Perceived availability of substances, substance use and substance-related problems: A cross national study among French and Dutch adolescents. *Journal of Substance Use*, 10, 151-163. doi:10.1080/1465980512351344101
- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmela, G., & Engels, R. (2005). Why do young people drink? A review of drinking motives. *Clinical Psychology Review*, 25, 841-861. doi:10.1016/j.cpr.2005.06.002
- Labbe, A. K., & Maisto, S. A. (2011). Alcohol expectancy challenges for college students: A narrative review. *Clinical Psychological Review*, 31, 673-683. doi:10.106/j.cpr.2011.02.007
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558. doi:10.1037/h0023281
- McCambridge, J., McAlaney, J., & Rowe, R. (2011). Adult consequences of late adolescent alcohol consumption: A systematic review of cohort studies. *PLOS Medicine*, 8, e1000413. doi:10.1371/journal.pmed.1000413
- Mönks, F. J. (2009). *Ontwikkelingspsychologie*. Assen: Van Gorcum.
- Nash, S. G., McQueen, A., & Bray, J. H. (2005). Pathways to adolescent alcohol use: Family environment, peer influence, and parental expectations. *Journal of Adolescent Health*, 37, 19-28. doi:10.1016/j.jadohealth.2004.06.004
- NIBUD. (2009). *Scholierenonderzoek 2008-2009*. Utrecht: NIBUD.
- Paschall, M. J., Grube, J. W., Black, C., & Ringwalt, C. L. (2007). Is commercial alcohol availability related to adolescent alcohol sources and alcohol use? Findings from a multi-level study. *Journal of Adolescent Health*, 41, 168-174. doi:10.1016/j.adohealth.2007.03.009
- Paschall, M. J., Grube, J. W., & Kypri, K. (2009). Alcohol control policies and alcohol consumption by youth: A multi-national study. *Addiction*, 104, 1849-1855. doi:10.1111/j.1360-0443.2009.02698.x

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

- Piko, B. F., Varga, S., & Wills, T. A. (2015). A study of motives for tobacco and alcohol use among high school students in Hungary. *Journal of Community Health, 10900*, 1-6. doi:10.1007/s10900-015-9993-4
- Rooney, J. F., & Schwartz, S. M. (1977). The effect of minimum drinking age laws upon adolescent alcohol use and problems. *Contemporary Drug Problems, 6*, 596-583. Geraadpleegd van <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/condp6&div=40&id=&page=>
- Simons-Morton, B., Pickett, W., Boyce, W., Ter Bogt, T. F. M., & Vollebergh, W. (2010). Cross-national comparison of adolescent drinking and cannabis use in the United States, Canada, and the Netherlands. *International Journal of Drug Policy, 21*, 64-69. doi:10.1016/j.drugpo.2009.02.003
- Stein, L. A. R., Katz, B., Colby, S.M., Barnett, N.P., Golembeske, C., Lebeau-Craven, R., & Monti, P. M. (2006). Validity and reliability of the Alcohol Expectancy Questionnaire-Adolescent, brief. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse, 16*, 115-125. doi:10.1300/J029v16m02_06
- Tapert, S.F., Caldwell, L., & Burke, C. (2004). Alcohol and the adolescent brain: Human studies. *Alcohol Research & Health, 28*, 205-212. Geraadpleegd van <http://psycnet.apa.org/psycinfo/2006-01535-006>
- Trimbos Instituut. (2010). *Preventie van schadelijk alcoholgebruik en drugsgebruik onder jongeren* Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Truccoa, E. M., Colder, C. R., & Wieczorekb, W. F. (2011). Vulnerability to peer influence: A moderated mediation study of early adolescent alcohol use initiation. *Addictive Behaviors, 36*, 729-736. doi:10.10106/j.addbeh.2011.02.008
- Van de Laar, M., Monshouwer, K., & Van den Brink, W. (2010). Roken, drinken en blowen door de Nederlandse jeugd. *Kind & Adolescent, 33*, 204-220. doi:10.1007/s12453-010- 0722-6
- Vingilis, E. R., & De Genova, K. (1984). Youth and the forbidden fruit: Experiences with changes in legal drinking age in North America. *Journal of Criminal Justice, 12*, 161-172. Doi:10.1016/0047-2352(84)90029-1
- Wagenaar, A. C., & Toomey, T. (2002). Effects of minimum drinking age laws: Review and analyses of the literature from 1960 to 2000. *Journal of Studies on Alcohol sup, 14*, 206-225. Geraadpleegd van <http://www.nabca.org/assets/Docs/effectsminimumdrinkingagelaws.pdf>
- Wagenaar, A. C., Toomey, T. L., & Erickson, D. J. (2005). Complying with the minimum drinking age: Effects of enforcement and training interventions. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 29*, 255-262. doi:10.1097/01.ALC.0000153540.97325.3A
- Wakefield, M. A., Loken, B., & Hornik, R. C. (2010). Use of mass media campaigns to change health behavior. *The*

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

Lancet, 376, 61-71. doi:10.1016/s0140-6736(10)60809-4

Yu, M., & Stiffman, A. R. (2008). Culture and Environment as Predictors of Alcohol Abuse/Dependence Symptoms In American Indian Youths. *Addictive Behaviour*, 32, 2253-2259. doi:10.1016/j.addbeh.2007.01.008

Bijlage 1. Survey

LEES DIT EERST!

Universiteit Utrecht

Beste leerling,

Voor je ligt een vragenlijst. Deze vragenlijst wordt gebruikt voor een onderzoek naar het alcoholgebruik onder jongeren. Het is voor jou belangrijk om te weten dat het invullen helemaal anoniem is. Niemand komt er achter welke antwoorden jij hebt gegeven.

De vragenlijst bestaat uit vijf verschillende delen. Wil je de vragen zo eerlijk mogelijk beantwoorden? Een antwoord kan nooit fout zijn, het gaat om wat voor jou klopt! Denk niet te lang na, maar vul in wat het eerste in je opkomt.

Heel erg bedankt voor het invullen!

Groetjes,

I. Dielwart en E. Onstenk

DEEL 1: ALGEMENE VRAGEN

Ben je een jongen of een meisje?	
☐	Jongen
☐	Meisje

Hoe oud ben je?	
☐	15
☐	16
☐	17
☐	18
☐	19
☐	20
☐	21

Welk schoolniveau volg je?	
☐	Havo
☐	VWO
☐	MBO niveau 1
☐	MBO niveau 2
☐	MBO niveau 3
☐	MBO niveau 4

DEEL 2: VRAGEN OVER ALCOHOL DRINKEN**Heb je weleens alcohol gedronken?**

- Ja
- Nee, ga door met deel 3

Hoe oud was je toen je je eerste alcoholische drankje dronk?

- Jonger dan 12
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- Ouder dan 16

Hoe vaak drink je gemiddeld?

- Nooit
- Minder dan 1 keer per maand
- 1 keer per maand
- 1 keer per week
- Meer dan 1 keer per week

Als je drinkt, hoeveel drink je dan meestal op één dag?

- 1 glas
- 2 glazen
- 3 glazen
- 4 glazen
- Meer dan 4 glazen

Als je drinkt, op welke momenten drink je dan?
* Meerdere antwoorden mogelijk
☐ Op een gezellige avond met vrienden
☐ Als ik me niet goed voel en me beter wil voelen
☐ Op speciale gelegenheden, zoals Kerstmis en verjaardagen
☐ Na het sporten in de kantine
☐ Anders:

Als je drinkt, met wie drink je dan?
* Meerdere antwoorden mogelijk
☐ Alleen
☐ Met vrienden jonger dan 18 jaar
☐ Met vrienden ouder dan 18 jaar
☐ Met mijn ouders
☐ Met mijn broers/zussen
☐ Anders:

Als je drinkt, waar drink je dan?
* Meerdere antwoorden mogelijk
☐ In de kroeg
☐ Op straat
☐ Thuis
☐ Bij vrienden thuis
☐ Anders:

Ben je weleens dronken geweest?
☐ Ja
☐ Nee

DEEL 3: VRAGEN OVER WAT JIJ VINDT

Wat denk je dat er gebeurt na het drinken van alcohol?

	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt	Klopt helemaal
Door het drinken van alcohol word je gelukkig en blij.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol is het makkelijker om met andere mensen om te gaan.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol begrijp je anderen beter.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol word je romantischer en intiemer.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol word je sterker en stoerder.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol word je ontspannen.	☐	☐	☐	☐	☐
Door het drinken van alcohol maak je jezelf minder zorgen om school.	☐	☐	☐	☐	☐

Wat vind jij van het drinken van alcohol onder de 18 jaar?

Ik vind alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van mezelf mag ik alcohol drinken:				
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd
☐	☐	☐	☐	☐

DEEL 4: VRAGEN OVER WAT ANDEREN VINDEN

Nu gaan we je vragen over wat anderen vinden van het drinken van alcohol onder de 18 jaar.

De kroeg vindt alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

In de kroeg kan ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

De supermarkt vindt alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

In de supermarkt kan ik alcohol kopen:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

De wet vindt alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van de wet mag ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

De school vindt alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van de school mag ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

Mijn ouders vinden alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van mijn ouders mag ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

Mijn vrienden vinden alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van mijn vrienden mag ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

ALCOHOLGEBRUIK DOOR ADOLESCENTEN EN DE BOODSCHAPPEN DIE ZIJ HIEROVER ONTVANGEN

De media (TV programma's, radio, reclame, Facebook, Twitter) vinden alcohol drinken onder de 18 jaar:						
Verboden	☐	☐	☐	☐	☐	Toegestaan
Ongezond	☐	☐	☐	☐	☐	Gezond
Ongevaarlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Gevaarlijk
Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Slap	☐	☐	☐	☐	☐	Stoer

Van de media mag ik alcohol drinken:					
Nooit	Bijna nooit	Soms	Regelmatig	Altijd	
☐	☐	☐	☐	☐	

DEEL 5: WAT IS JE MENING?

Wat vind je van deze vragenlijst?

	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt	Klopt helemaal
Leuk onderwerp	☐	☐	☐	☐	☐
Makkelijk om in te vullen	☐	☐	☐	☐	☐
De vragen waren duidelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had te weinig tijd	☐	☐	☐	☐	☐
Er werd veel gepraat tijdens het invullen	☐	☐	☐	☐	☐

EINDE**Bedankt voor het invullen van de vragenlijst!**